

การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ กรณีศึกษา โครงการเสริมสร้างศักยภาพตำบล
สุขภาวะ “คลองท่อม Model” แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติกร้อนปลอดบุหรี่ 100%
อบต.คลองท่อมเหนือ อ.คลองท่อม จ.กระบี่

นายประวิช ชุมนิคม

แผนงานศูนย์วิชาการสร้างเสริมสุขภาพภาคใต้ (ศวสต.)
สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

2562

การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ กรณีศึกษา โครงการเสริมสร้างศักยภาพตำบล

สุขภาพ “คลองท่อม Model” แหล่งท่องเที่ยวหน้าตกร้อนปลอดบุหรี่ 100%

อบต.คลองท่อมเหนือ อ.คลองท่อม จ.กระบี่

ชื่อโครงการ

การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ กรณีศึกษา โครงการเสริมสร้างศักยภาพตำบลสุขภาพ “คลองท่อม Model” แหล่งท่องเที่ยวหน้าตกร้อนปลอดบุหรี่ 100% อบต.คลองท่อมเหนือ อ.คลองท่อม จ.กระบี่

บทสรุปผู้บริหาร

การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ (Health Impact Assessment : HIA) เป็นเครื่องมือหนึ่งในการประเมินผลกระทบจากกิจกรรม โครงการ หรือ นโยบาย โดยให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ผลกระทบทั้งทางบวกและลบต่อสุขภาพรวมถึงปัจจัยกำหนดสุขภาพที่อาจเกิดขึ้น การประเมินผลกระทบทางสุขภาพประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ คือ การกลั่นกรองนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมโดยสาธารณะ (Public screening) การกำหนดขอบเขตการศึกษาโดยสาธารณะ (Public scoping) การประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ (Assessing) และการทบทวนร่างรายงานผลการศึกษาโดยสาธารณะ (Public review) เน้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการประเมิน ตั้งแต่ขั้นตอนการวิเคราะห์ วางแผน ประเมินผล และร่างข้อเสนอ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องและได้ข้อเสนอที่ผู้เกี่ยวข้องเล็งเห็นว่าจะส่งผลเสียต่อสุขภาพน้อยที่สุดและได้ผลดีต่อสุขภาพมากที่สุด รวมถึงสามารถลดความไม่เป็นธรรมทางสุขภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

โครงการเสริมสร้างศักยภาพตำบลสุขภาพ “คลองท่อม Model” แหล่งท่องเที่ยวหน้าตกร้อนปลอดบุหรี่ 100% อบต.คลองท่อมเหนือ อ.คลองท่อม จ.กระบี่ ได้เล็งเห็นความสำคัญและจุดเด่นของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ (HIA) จึงได้นำเครื่องมือ HIA มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินโครงการ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามตัวชี้วัดที่กำหนด และสามารถขับเคลื่อนงานยุทธศาสตร์ระดับตำบลสู่ระดับอำเภอได้ต่อไปในอนาคต

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	(2)
บทที่ 1 บทนำ	4
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	4
1.2 วัตถุประสงค์.....	5
1.3 กรอบแนวคิด	6
1.4 วิธีดำเนินการ.....	6
บทที่ 2 ผลการประเมิน.....	9
2.1 การกั้นกรองนโยบาย (Public screening) การกำหนดขอบเขตการศึกษาโดยสาธารณะ (Public scoping).....	9
2.2 การประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ.....	11
2.3 สรุปและอภิปรายผล.....	12
บทที่ 3 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ	14
3.1 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน	14

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

สถานการณ์การสูบบุหรี่ของประชากรไทย จากข้อมูลรายงานสถิติสำนักสถิติแห่งชาติ พบว่า แนวโน้มการบริโภคยาสูบใน 10 ปีที่ผ่านมา (ช่วงปี 2550 -2560) ร้อยละและจำนวนบริโภคยาสูบของคนไทยมีแนวโน้มที่คงที่ แต่ในประชากรวัยรุ่นช่วงอายุระหว่าง 15-18 ปี มีแนวโน้มการสูบบุหรี่ที่สูงขึ้น (ร้อยละ 9.70) ซึ่งหากจำแนกตามภาค พบว่า ภาคใต้สูงเป็นอันดับหนึ่ง (สถานการณ์บุหรี่ปdf, n.d.) รองลงมาภาคอีสาน ภาคเหนือ เหนือ และภาคกลาง (ตามลำดับ) โดยประชากรจังหวัดกระบี่สูบบุหรี่สูงเป็นอันดับ 1 ของประเทศ (ร้อยละ 25) ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์การการสูบบุหรี่ของจังหวัดกระบี่ จากการสำรวจเกณฑ์ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) จังหวัดกระบี่ ปี 2560 ของสำนักงานพัฒนาชุมชน (จากการจัดเก็บข้อมูลประชากรทั้งหมด 287,906 ราย) พบว่า ประชาชนในพื้นที่จังหวัดกระบี่มีอัตราการสูบบุหรี่สูงร้อยละ 10.97 และดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ร้อยละ 3.35 จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าสถานการณ์การสูบบุหรี่ของประชากรจังหวัดกระบี่ยังคงน่าเป็นห่วงและเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องมีการแก้ไขโดยเร่งด่วน

การดำเนินการแก้ไขปัญหาสถานการณ์การสูบบุหรี่เป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์จังหวัดที่จะต้องขับเคลื่อนดำเนินการ ซึ่งได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างและพัฒนากลไกการควบคุมยาสูบและเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างความตระหนักเรื่องพิษภัยและป้องกันนักสูบหน้าใหม่ ยุทธศาสตร์ที่ 3 การช่วยให้เลิกสูบบุหรี่ และยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างสิ่งแวดล้อมให้ปลอดบุหรี่ ลดแรงสนับสนุนการดื่ม ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง จากปัญหาสถานการณ์ดังกล่าวของจังหวัดกระบี่จำเป็นต้องดำเนินการแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยนำร่องพื้นที่ของตำบลคลองท่อมเหนือ อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ ด้วยกระบวนการชุมชนที่เข้มแข็งของพื้นที่ ขยายผลสู่พื้นที่อื่นๆ ไปสู่ในระดับอำเภอ จังหวัด และประเทศ ผ่านระบบกลไกที่สร้างขึ้นตามบริบทของพื้นที่ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อลดปัจจัยเสี่ยงเพิ่มปัจจัยเสริมของผู้สูบบุหรี่/ผู้ที่ไม่เคยสูบบุหรี่ เสริมสร้างสุขภาพกาย ใจ สังคม จิตวิญญาณ ให้มีความสมดุล ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล/ครอบครัว สิ่งแวดล้อม/เศรษฐกิจ/สังคม และระบบบริการสุขภาพ/ระบบกลไก เพื่อสร้างสุขภาพดีให้เกิดขึ้นในชุมชนพื้นที่ตำบลคลองท่อมเหนือ อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ และสร้างบุคคลต้นแบบไปยังพื้นที่อื่นๆ ด้วย

แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินโครงการต่างๆ ล้วนมีผลกระทบต่อสุขภาพในหลายๆ มิติ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพมาเป็นแนวทางในการประเมินผลกระทบของโครงการเสริมสร้างศักยภาพตำบลสุขภาพ “คลองท่อม Model” แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติกร่อนปลอดบุหรี่ 100% อบต.คลองท่อมเหนือ อ.

คลองท่อม จังหวัดกระบี่ โดยการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพจะมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในพื้นที่ เพื่อให้ทราบผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับปัจจัยกำหนดสุขภาพอันจะส่งผลต่อเนื่องไปถึงสุขภาพทั้ง 4 มิติ (กาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ) โดยนำผลการประเมินที่ได้ไปสู่การปรับปรุง แก้ไข หรือพัฒนาโครงการให้สมบูรณ์ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สู่การนำไปใช้ได้เหมาะสมกับพื้นที่หรือ แผน ยุทธศาสตร์ นโยบายต่อไปในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อกลั่นกรองนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมโดยสาธารณะ
2. เพื่อกำหนดขอบเขต พื้นที่ในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากโครงการ ให้มีความสมดุลระหว่างหลักฐานทางวิชาการของผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น กับความกังวลของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
3. เพื่อประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากการดำเนินโครงการเสริมสร้างศักยภาพตำบลสุขภาวะ “คลองท่อม Model” แหล่งท่องเที่ยวน้ำตกกร้อนปลอดบุหรี่ 100% อบต.คลองท่อมเหนือ อ.คลองท่อม จ.กระบี่

1.3 กรอบแนวคิดการดำเนินงาน

กรอบแนวคิดการดำเนินงานของโครงการเสริมสร้างศักยภาพตำบลสุขภาวะ “คลองท่อม Model” แหล่งท่องเที่ยวน้ำตกกร้อนปลอดบุหรี่ 100% อบต.คลองท่อมเหนือ อ.คลองท่อม จ.กระบี่ ใช้กรอบแนวคิดหลักๆ ในการดำเนินการ คือ กรอบกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบทางสุขภาพจากโครงการในขั้นตอนการกำหนดขอบเขตการประเมินผลกระทบ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพเพียง 4 ขั้นตอน คือ การกลั่นกรอง การกำหนดขอบเขตการประเมิน การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ และการทบทวนร่างรายงานโดยสาธารณะ โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนและในแต่ละขั้นตอนทำให้ได้ผลผลิตและผลลัพธ์ที่ต่างกัันดังนี้

1. การกลั่นกรอง มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนและวิเคราะห์แผนงานและกิจกรรมในโครงการที่คาดว่าจะมีผลกระทบต่อปัจจัยกำหนดสุขภาพด้านที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ปลอดบุหรี่
2. การกำหนดขอบเขตการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อระบุปัจจัยกำหนดสุขภาพ ตัวชี้วัด แนวทางการประเมิน และเครื่องมือที่ต้องการจะศึกษา ขั้นตอนนี้ใช้แนวคิดปัจจัยกำหนดสุขภาพของ WHO ที่แบ่งปัจจัยเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ปัจเจกบุคคล สิ่งแวดล้อม และกลไกเป็นแนวคิดในการวิเคราะห์
3. การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลกระทบต่อปัจจัยกำหนดสุขภาพตามที่ได้กำหนดไว้จากขั้นตอนการกำหนดขอบเขตการประเมินผล ซึ่งสามารถประเมินโดยใช้เครื่องมือที่หลากหลาย เช่น แบบสอบถาม การสัมภาษณ์แบบกลุ่มและเชิงลึก การสังเกตการณ์ และ การทบทวนรายงาน ในขั้นตอนนี้อาจให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ร่วมประเมินและเมื่อประเมินผลตามที่ได้กำหนดขอบเขตไว้เรียบร้อยแล้วทำให้ได้ผลผลิตคือร่างรายงานผลการประเมินซึ่งต้องนำไปให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมทบทวนอีกครั้งในขั้นถัดไป

4. การทบทวนร่างรายงานโดยสาธารณะ มีวัตถุประสงค์เพื่อทวนสอบความถูกต้องของร่างรายงานดำเนินการโดยนำเสนอร่างรายงานผลการประเมินที่ได้ต่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมร่างข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับพัฒนาโครงการในครั้งถัดไป ผลผลิตที่ได้จากขั้นตอนนี้คือ รายงานผลการประเมินผลกระทบฉบับสมบูรณ์ และร่างข้อเสนอเชิงนโยบาย

1.4 วิธีการดำเนินงาน

1) วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ดำเนินการตามกระบวนการของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ 4 ขั้นตอน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งผู้เชี่ยวชาญและผู้เกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการประเมินผลดังนี้ 1) การกั้นกรอง (Screening) คือ ศึกษาการดำเนินงานของโครงการทั้งจากรายงานและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อทบทวนแผนโครงการและสถานการณ์การสุขภาพหรือของจังหวัดกระบี่ 2) กำหนดขอบเขตการประเมิน (Scoping) โดยจัดประชุมให้กลุ่มตัวแทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและกลุ่มผู้เชี่ยวชาญร่วมแสดงความเห็นและกำหนดขอบเขตเชิงเนื้อหา เชิงพื้นที่ ระยะเวลา ประชากร ตัวชี้วัด และเครื่องมือ ที่เหมาะสมในการประเมินผลกระทบ 3) การประเมินผลกระทบ (Assessment) ตามขอบเขตที่ได้จากขั้นตอนที่ 2 โดยใช้เครื่องมือประเมินที่หลากหลาย เช่น การทบทวนวรรณกรรม สัมภาษณ์เชิงลึก สัมภาษณ์กลุ่ม รวมถึงลงพื้นที่เก็บข้อมูลการประเมินการสุขภาพหรือของคนในชุมชน ตำบลคลองท่อมเหนือ อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ 4) ทบทวนร่างรายงาน (Review) โดยจัดประชุมให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมตรวจทานและแสดงความเห็นเพื่อให้ได้ผลการประเมินฉบับสมบูรณ์และร่างข้อเสนอแนะในการประกอบตัดสินใจปรับปรุงโครงการต่อไป

2) ผู้เข้าร่วมงานวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้แบ่งผู้มีส่วนร่วมในงานวิจัยออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และกลุ่มคณะกรรมการ (steering committee) ซึ่งได้จากการทำ stakeholder analysis ซึ่งสมาชิกในแต่ละกลุ่มมีดังนี้

2.1 กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประกอบด้วย

- อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)
- ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน
- ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐประกอบด้วยผู้รับผิดชอบงานสร้างเสริมสุขภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิต

จาก โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงพยาบาลชุมชน สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกระบี่

- ตัวแทนผู้รับผิดชอบงานจาก หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น จากท้องถิ่นจังหวัดกระบี่ จากเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล

การเลือกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

- มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ในแผนงานการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่อำเภอคลองท่อม

- เป็นผู้ที่ย้ายอยู่ในพื้นที่เป็นระยะเวลาตั้งแต่ 6 เดือนขึ้นไป

- มีความสมัครใจที่จะเข้าร่วมกระบวนการวิจัยในครั้งนี้

2.2 กลุ่มคณะกรรมการ ซึ่งจะช่วยให้ความเห็นในแต่ละขั้นตอนของการประเมินผลกระทบโครงการประกอบด้วย

- ตัวแทนผู้มีส่วนสำคัญในการดำเนินโครงการ

- ผู้เชี่ยวชาญในการทำ HIA

การเลือกคณะกรรมการครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง โดยมีคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

- มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการสร้างเสริมสุขภาพ

- เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการประเมินผล

- มีความสมัครใจที่จะเข้าร่วมกระบวนการวิจัยในครั้งนี้

3) เครื่องมือในการวิจัย

การวิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพโดยใช้เครื่องมือดังนี้

3.1 แบบบันทึกผลการทบทวนวรรณกรรมและผลการประชุมในขั้นการกำหนดขอบเขตการประเมิน ซึ่งมีหัวข้อการบันทึกดังนี้ 1) กิจกรรมที่โครงการดำเนินการ 2) ตัวชี้วัดของผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบที่ต้องการศึกษา 3) วิธีการเก็บข้อมูล

3.2 แบบสำรวจ/แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างในขั้นการประเมินผลกระทบ ซึ่งผู้วิจัยออกแบบแบบสำรวจและกำหนดหัวข้อในการสัมภาษณ์ร่วมกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในขั้นการกำหนดขอบเขตการประเมินผลกระทบเพื่อนำมาใช้ในขั้นการประเมินผลกระทบ

3.3 ตารางสรุปผลการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในขั้นทบทวนร่างรายงาน ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยมีหัวข้อดังนี้ 1) ประเด็นการประเมิน 2) ผลจากการทบทวนวรรณกรรม 3) ผลจากการสัมภาษณ์ 4) ทิศทางของผลกระทบ 5) ข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

4) การวิเคราะห์ข้อมูล

ในแต่ละขั้นตอนของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพมีการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

4.1 ขั้นการกลั่นกรอง ขั้นการกำหนดขอบเขตการประเมิน และ ขั้นทบทวนร่างรายงาน ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบเนื้อหา (Content analysis) ซึ่งมีวิธีการดำเนินการคือ 1.นำไฟล์เสียงบันทึกจากการประชุมในแต่ละชั้นมาถอดเทปพร้อมใส่รหัสกำกับข้อมูล 2. อ่านเนื้อหาจากการถอดเทปแล้วดึงประโยคประเด็นสำคัญมาจัดกลุ่มจำแนกตามเนื้อหา 3. เขียนรายงานบรรยายข้อค้นพบ 4. ตรวจสอบเนื้อหาข้อมูลที่ค้นพบกับทีมวิจัยอีกครั้ง

4.2 ขั้นการประเมินผลกระทบ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้ด้วยสถิติเชิงพรรณนา และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการทำสัมภาษณ์กลุ่มด้วยการวิเคราะห์แบบเนื้อหา คือ 1.นำไฟล์เสียงบันทึกจากการประชุมในแต่ละชั้นมาถอดเทปพร้อมใส่รหัสกำกับข้อมูล 2.อ่านเนื้อหาจากการถอดเทปแล้วดึงประโยคประเด็นสำคัญมาจัดกลุ่มจำแนกตามเนื้อหา 3.เขียนรายงานบรรยายข้อค้นพบ 4.ตรวจสอบเนื้อหาข้อมูลที่ค้นพบกับทีมวิจัยอีกครั้ง

การวิเคราะห์ข้อมูลอาศัยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) โดยเริ่มการวิเคราะห์ไปพร้อมๆ กับการรวบรวมข้อมูลในแต่ละช่วง เพื่อประโยชน์ในการตั้งคำถามต่อเนื่อง ป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นระหว่างการรวบรวมข้อมูล และกำหนดแนวทางของการรวบรวมข้อมูลครั้งต่อไป

บทที่ 2

ผลการประเมิน

การประยุกต์ใช้กระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ ประเมินโครงการเสริมสร้างศักยภาพตำบล สุขภาวะ “คลองท่อม Model” แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติกร้อนปลอดบุหรี่ 100% อบต.คลองท่อมเหนือ อ.คลองท่อม จ.กระบี่ ในครั้งนี้ ใช้กระบวนการประเมินผลกระทบสุขภาพ 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย การกลั่นกรองนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมโดยสาธารณะ (Public screening) การกำหนดขอบเขตการศึกษาโดยสาธารณะ (Public scoping) การประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ (Assessing) และการทบทวนร่างรายงานผลการศึกษาดู โดยสาธารณะ (Public review) มีผลการศึกษา ดังนี้

2.1 การกลั่นกรองนโยบาย (Public screening) การกำหนดขอบเขตการศึกษาโดยสาธารณะ (Public scoping)

การดำเนินงานภายใต้โครงการสร้างเสริมศักยภาพตำบลสุขภาวะ “คลองท่อม Model” แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติกร้อนปลอดบุหรี่ 100% อบต.คลองท่อมเหนือ อ.คลองท่อม จ.กระบี่ มีการดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้ ดังนี้

1. จัดเวทีระดมความคิดจากทุกภาคส่วนระดับอำเภอ เพื่อค้นหา ปัจจัยเสี่ยงที่กำหนดสุขภาพ ในความคิดเห็นของประชาคมอำเภอคลองท่อม จากข้อค้นพบ สรุปเป็น 4 ประเด็น

- คน/กลุ่มคน : ความรู้/ความเชื่อ พฤติกรรม วิถีชีวิต
- สภาพแวดล้อม : การศึกษา การสื่อสาร เศรษฐกิจและกายภาพ
- ระบบ/กลไก : สพฉ. อปท./กองสาธารณสุข เครือข่าย/ชมรม พชอ./พชต.
- หน่วยบริการ : รพช./รพ.สต. หมู่บ้านปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

การจัดการ ตามอนุสัญญา “ออตาวา” : ปรับระบบบริการ เพิ่มความสามารถของชุมชนให้เกิดการปรับสภาพแวดล้อม นำไปสู่การมีนโยบายสาธารณะ

2. ประชุม พชอ. นำเสนอข้อมูลสถานการณ์สุขภาพของอำเภอคลองท่อม ปัจจัยเสี่ยงของการเกิดโรค เพื่อคืนข้อมูลให้คณะกรรมการ พชอ.เลือกประเด็นการดำเนินการ ซึ่ง พชอ.คลองท่อมเลือกดำเนินการ 3 ประเด็น ประกอบด้วย โรคไข้เลือดออก และ แผนงานสร้างความรอบรู้ “ลดปัจจัยเสี่ยงเพิ่มปัจจัยเสริม” ในโรค NCD(บุหรี่/สุรา) อุบัติเหตุ ซึ่ง พชอ. ได้ออกเป็นมาตรการดำเนินงานของอำเภอคลองท่อม ทั้ง 3 ประเด็นให้ผู้เกี่ยวข้องปฏิบัติครอบคลุมทั้งอำเภอ และได้จัดให้มีการลงนามใน MOU เรื่องการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่อำเภอคลองท่อม

3. เวทีประชาคม ระดับตำบล/หมู่บ้าน โดย คณะกรรมการตำบลจัดการสุขภาพ และคณะกรรมการ กองทุนให้กลุ่มองค์กรชุมชน ชมรม หน่วยงานในพื้นที่เพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชน

อำเภอคลองท่อม ได้จัดทำโครงการควบคุมบุหรี่ยาสูบและสุราโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยใช้งบประมาณ 4 ตำบลรวม 5 โครงการ ซึ่งมี รพ.สต.เป็นแกนหลักในการดำเนินงาน ประกอบด้วย รพ.สต.บ้านทรายขาว ตำบล ทรายขาว รพ.สต.บ้านทุ่งครกและ สอน.คลองพน ตำบลคลองพน รพ.สต.บ้านบางคราม ตำบลคลองท่อมเหนือ และ รพ.สต.บ้านนา ตำบลห้วยน้ำขาว สำหรับ รพ.สต.บ้านทรายขาว ได้เสนอโครงการขอรับงบประมาณ จาก กองทุนหลักประกันสุขภาพตำบลทรายขาว ในส่วนตำบลคลองท่อมเหนือ อบต.คลองท่อมเหนือ ดำเนินโครงการสถานที่ ท้องเที่ยวปลอดบุหรี่ ในสถานที่ท่องเที่ยว 2 แห่ง คือสระมรกต และ น้ำตกร้อนสะพานยูง และขยายเครือข่ายไปสู่ โรงเรียนปลอดบุหรี่

2.1.1 การกลั่นกรองและการกำหนดขอบเขตการประเมินตามกิจกรรมในแผนงานโครงการโดย นักวิชาการ

การกลั่นกรองและการกำหนดขอบเขตการประเมินตามกิจกรรมโครงการ ตามกรอบออตวาชาร์เตอร์ และปัจจัยกำหนดสุขภาพ

2.1.2 การคัดเลือกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การใช้กระบวนการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพเพื่อการประเมินโครงการสร้างเสริมศักยภาพตำบลสุขภาพ “คลองท่อม Model” แหล่งท่องเที่ยวน้ำตกร้อนปลอดบุหรี่ 100% อบต.คลองท่อมเหนือ อ.คลองท่อม จ. กระบี่ ให้ความสำคัญต่อการคัดเลือกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ได้รับผลกระทบต่อโครงการ เข้าสู่กระบวนการ Public screening และ Public scoping ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้พิจารณาการคัดเลือกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แบ่งเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก (Key stakeholders) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียขั้นพื้นฐาน (Primary stakeholders) และ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียชั้นรอง (Secondary stakeholders) ซึ่งได้จากการวิเคราะห์ผู้ที่มีส่วนได้ ส่วนเสียจากแผนงานโครงการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนอกเหนือจากแผนงานโครงการ

2.1.3 การกลั่นกรองโครงการหรือกิจกรรมโดยสาธารณะ (Public screening) และการกำหนด ขอบเขตการศึกษาโดยสาธารณะ (Public scoping) โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การประเมินโครงการโดยใช้กระบวนการการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ กรณีศึกษา โครงการสร้าง เสริมศักยภาพตำบลสุขภาพ “คลองท่อม Model” แหล่งท่องเที่ยวน้ำตกร้อนปลอดบุหรี่ 100% อบต.คลองท่อม เหนือ อ.คลองท่อม จ.กระบี่ ใช้กระบวนการกลั่นกรองโครงการหรือกิจกรรมโดยสาธารณะ (Public screening) และ การกำหนดขอบเขตการศึกษาโดยสาธารณะ (Public scoping) ดำเนินการไปพร้อมกัน ด้วยรูปแบบการอภิปราย กลุ่ม (Group discussion) มีการชี้แจงแผนงานโครงการ กิจกรรม โครงการสร้างเสริมสุขภาพและพัฒนาคุณภาพ ชีวิต และกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียดำเนินงาน ในการกำหนดขอบเขต ครั้งนี้ มีจำนวนผู้เข้าร่วมจำนวน 20 คน จากการรับฟังการกำหนดขอบเขตการศึกษาโดยสาธารณะ พบว่าทั้ง 2 ได้มี กิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิต มากกว่าแผนงานโครงการที่ได้วางไว้ เช่น เปิดคลินิกแพทย์แผน

ไทยช่วยเลิกบุหรี่ จัดกิจกรรมรณรงค์ร่วมกับกิจกรรมกีฬา ของ อบต. และกิจกรรมอื่นๆ ที่จัดในพื้นที่ สร้างบุคคลต้นแบบลดปัจจัยเสี่ยงต่อสุขภาพด้านบุหรี่ และดำเนินการโรงเรียนปลอดบุหรี่/ โรงเรียนสีขาว

2.2 การประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ (Assessing)

จากการกำหนดขอบเขตการศึกษาโดยสาธารณะ (public scoping) โครงการสร้างเสริมศักยภาพตำบลสุขภาพ “คลองท่อม Model” แหล่งท่องเที่ยวต้นน้ำตรังตอนปลาย 100% อบต.คลองท่อมเหนือ อ.คลองท่อม จ.กระบี่ ได้ประเด็นในการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ คือ กระบวนการดำเนินการเชิงกระบวนการในพื้นที่ ได้แก่

1) การจัดการข้อมูลพื้นที่ ได้นำข้อมูลจากการสำรวจ จปฐ. และข้อมูลจากบันทึกข้อมูลจากการสำรวจผ่าน โปรแกรม JHCIS และส่งประมวลผลผ่าน โปรแกรม HDC ในการดำเนินการครั้งนี้ได้สำรวจข้อมูลเฉพาะกลุ่มผู้นำชุมชน และ อสม. ที่สูบบุหรี่ โดย รพ.สต.ทุกแห่งสำรวจข้อมูล ผู้นำชุมชน พบว่ามีข้อมูลผู้นำชุมชนสูบบุหรี่ จากผู้นำชุมชนข้อมูลจากการสำรวจในกลุ่ม ผู้นำชุมชน ทั้งหมด 431 คน สูบบุหรี่ 117 คน ร้อยละ 27.15 อสม. 1592 คน สูบบุหรี่ 150 คน ผู้สูบบุหรี่ มีโรคประจำตัว 5 คน คิดเป็นร้อยละ 4.27

ข้อมูลจาก HDC ปี 2561 ประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป จำนวน 54,430 คน สำรวจ 26,578 คน คิดเป็นร้อยละ 48.83 พบว่า มีผู้สูบบุหรี่ 3468 คน คิดเป็นร้อยละ 13.04 กลุ่มผู้ป่วยเบาหวานและความดันโลหิต จำนวน 5795 คน พบมีผู้สูบบุหรี่จำนวน 251 คน คิดเป็นร้อยละ 4.15

ข้อสังเกต : จากการลงพื้นที่ประชุมร่วมกับ อสม. พบว่า อสม.ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ส่วน อสม.ที่เป็นผู้ชายส่วนใหญ่ไม่สูบบุหรี่ แต่เมื่อถามว่า อสม.ที่เป็นผู้หญิง มีสามีสูบบุหรี่หรือไม่ ส่วนใหญ่บอกว่าสูบบุหรี่ จึงต้องเก็บข้อมูลเพิ่มเติมคือ อสม.หญิงที่มีสามีสูบบุหรี่ โดยสำรวจในกลุ่มอสม.ผู้หญิง จำนวน 620 คน พบว่า มีสามีสูบบุหรี่ ร้อยละ 35.7

ในพื้นที่ตำบลคลองท่อมเหนือ เริ่มต้นดำเนินการในเขตพื้นที่ท่องเที่ยว ได้ขยายการดำเนินงานไปในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาการเด็ก ให้เป็นเขตปลอดบุหรี่

2) การรณรงค์สื่อสารความเสี่ยง

- ประชุมร่วมกับอสม. ในที่ประชุมประจำเดือน โดยใช้เวลา ครั้งละ 30 นาที ในการพูดคุย โดยหมุนเวียนไปตาม รพ.สต.โดยสามารถออกดำเนินการได้ เดือนละ 3 แห่ง

- จัดทำสติ๊กเกอร์เพื่อสื่อสารความเสี่ยง เรื่อง หัวใจ หลอดเลือด และหลอดเลือดสมอง เพื่อเป็นการสื่อสารให้ผู้ที่ป่วยที่อยู่ในเกณฑ์เป็นกลุ่มเสี่ยง

- จัดกิจกรรมรณรงค์ร่วมกับกิจกรรมกีฬา ของ อบต. และกิจกรรมอื่นๆ ที่จัดในพื้นที่

- พื้นที่ดำเนินการจัดกิจกรรมวันงดสูบบุหรี่โลก

5.3 สร้างบุคคลต้นแบบลดปัจจัยเสี่ยงต่อสุขภาพด้านบุหรี่

ประชุมกลุ่ม อสม.และกลุ่มผู้สูบบุหรี่ ในพื้นที่ ตำบลคลองพน และตำบลทรายขาว มีผู้เข้าร่วมประชุมตำบลคลองพน รวม 55 คน มีผู้สมัครเข้าโครงการเลิกบุหรี่ จำนวน 14 คน และ ตำบลทรายขาวมี ผู้เข้าร่วมประชุม

73 คน มีผู้สมัครเข้าโครงการเลิกบุหรี่ จำนวน 25 คน การประชุมเป็นแบบร่วมกันแชร์ประสบการณ์ ของวิทยากรที่ เคยสูบบุหรี่ แล้วเป็นโรคหัวใจ เพื่อแชร์ประสบการณ์และเป็นกรณีศึกษาให้กับคนอื่นๆ

5.4 อบรมพัฒนาศักยภาพ อสม.และผู้สนใจ เรื่องการช่วยเลิกบุหรี่ โดยแพทย์แผนไทยและสมุนไพร การนวดกดจุดสะท้อนเท้า โดยมี อสม.และผู้สนใจเข้าร่วมอบรม จำนวน 53 คน อยู่ระหว่างติดตามประเมินผล

5.5 เปิดคลินิกแพทย์แผนไทยช่วยเลิกบุหรี่ ใน รพ.สต. 2 แห่ง คือ รพ.สต.บ้านทรายขาว และ รพ.สต. บ้านนา รพ.สต.บ้านทรายขาว มีการผลิตลูกอม มีผู้สูบบุหรี่ เข้ามารับบริการแล้ว 1 คน และให้บริการสอนวิธีการ นวดกดจุดสะท้อนเท้า แก่ผู้รับบริการที่สูบบุหรี่ 9 คน

5.6 โรงเรียนปลอดบุหรี่/ โรงเรียนสีขาว

เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการในภาพรวมจังหวัดกระบี่ โดยได้รับทุนสนับสนุนจาก สสส. มีโรงเรียนเข้าร่วม โครงการนี้ จำนวน 200 โรงเรียน อำเภอคลองท่อมมีโรงเรียนต้นแบบ ของ เขต 11 คือ โรงเรียนคลองพนสฤกษ์ดีพิทย เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา

2.3 การทบทวนร่างรายงานผลการศึกษาโดยสาธารณะ (Public review)

การทบทวนร่างรายงานผลการศึกษาโดยสาธารณะ (Public review) ด้วยการคืนข้อมูลการประเมิน เสริมสร้างศักยภาพตำบลสุขภาวะ “คลองท่อม Model” แหล่งท่องเที่ยวน้ำตกร้อนปลอดบุหรี่ 100% อบต.คลอง ท่อมเหนือ อ.คลองท่อม จ.กระบี่ มีแผนการดำเนินงานด้วยรูปแบบการอภิปรายกลุ่ม (Group discussion) ซึ่งยังไม่มี การดำเนินการในการคืนข้อมูล ของขั้นตอนการทบทวนร่างรายงานผลการศึกษาโดยสาธารณะ

2.4 สรุปและอภิปรายผล

จากการใช้กระบวนการประเมินผลกระทบสุขภาพ กระบวนการ 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย การกลั่นกรอง นโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมโดยสาธารณะ (public screening) การกำหนดขอบเขตการศึกษาโดย สาธารณะ (public scoping) และการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ (assessing) ในการศึกษาแบบการมีส่วนร่วม ในโครงการเสริมสร้างศักยภาพตำบลสุขภาวะ “คลองท่อม Model” แหล่งท่องเที่ยวน้ำตกร้อนปลอดบุหรี่ 100% อบต.คลองท่อมเหนือ อ.คลองท่อม จ.กระบี่ ทั้งภาครัฐและประชาชนเข้าร่วมกระบวนการประเมินผลกระทบทาง สุขภาพในขั้นตอนต่างๆ ส่งผลให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความเข้าใจภาพรวมของกระบวนการและกิจกรรมโครงการมากขึ้น ซึ่งหากขาดกระบวนการนี้ จะส่งผลให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียขาดความรู้ความเข้าใจและส่งผลให้ไม่สามารถดำเนินงานได้ ตามเป้าหมายและแผนงานที่วางไว้ (นงนุช ยาบุญณะ และคณะ, 2560)

การดำเนินงานการลดการสูบบุหรี่ในพื้นที่อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ ยังไม่ประสบความสำเร็จ เท่าที่ควร เนื่องด้วยปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายๆ ปัจจัย เช่น สภาพแวดล้อม ทางด้านสังคม เศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิด ความเครียด และหันมาพึ่งการสูบบุหรี่เพื่อระบายความเครียด ชุมชน/สังคม เพื่อนหรือคนสนิท เป็นแรงจูงใจหนึ่งที่

ส่งผลให้ผู้ที่อยู่ใกล้มีความอยากสูบบุหรี่ด้วย (เพื่อนสนิทสูบบุหรี่ เลยชวนเราให้ลองสูบบุหรี่ หรือเพื่อนในกลุ่มส่วนใหญ่สูบบุหรี่ แต่เราไม่สูบบุหรี่อาจเกิดความรู้สึกแปลกๆ ที่ไม่เหมือนเพื่อน ส่งผลให้อยากสูบบุหรี่ขึ้นมาด้วย) เป็นต้น ทั้งนี้การจะช่วยให้บุคคลเหล่านี้ลด ละ เลิกการสูบบุหรี่ได้ อาจจะต้องมีการร่วมมือจากหลายๆ ฝ่าย ทั้ง คนในครอบครัว เพื่อนบ้าน และชุมชน รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่นกัน

การนำกระบวนการการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพมาใช้ในการประเมินโครงการ เป็นการช่วยกระตุ้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ มีความเข้าใจภาพรวมของกิจกรรมโครงการ และเกิดความภูมิใจต่อความสำเร็จของโครงการ นอกจากนี้ มีส่วนได้ส่วนเสียยังมีส่วนช่วยในการกำหนดขอบเขตการประเมิน ทำให้ผลการประเมินโครงการมีความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ตลอดจนได้ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานและการประเมินในอนาคตอีกด้วย

บทที่ 3

ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะ

3.1 การกำหนดกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการกำหนดขอบเขตการศึกษาโดยสาธารณะ (Public scoping) และ การทบทวนร่างรายงานผลการศึกษาโดยสาธารณะ (Public review) มีความสำคัญมากในการประยุกต์ใช้กระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในการประเมินโครงการ ดังนั้น ควรกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ครอบคลุมโครงการ ซึ่งในขั้นตอนการทบทวนร่างรายงานผลการศึกษาโดยสาธารณะ ยังดำเนินการไม่เสร็จสิ้นเนื่องด้วยระยะเวลาในการนัดหมายในการจัดกิจกรรมที่ไม่ตรงกันของหน่วยงานหรือภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จึงไม่สามารถดำเนินการให้เสร็จได้

3.2 การทำกระบวนการสนทนากลุ่ม (focus group) ต้องกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ และอาจจะต้องมีการจัดกระบวนการกลุ่มอย่างน้อยอีก 1 ครั้ง ในการคืนข้อมูลและสอบถามประเด็นอื่นๆ เพิ่มเติม

3.3 การดำเนินงานที่เกิดจากความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน เช่น ประชาชน ภาครัฐ ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จะส่งผลให้โครงการเสริมสร้างศักยภาพตำบลสุขภาวะ “คลองท่อม Model” แหล่งท่องเที่ยวน้ำตกกร้อนปลอดบุหรี่ 100% อบต.คลองท่อมเหนือ อ.คลองท่อม จ.กระบี่สำเร็จและยั่งยืน